STUDIA POLONIJNE
T. 45 LUBLIN 2024
DOI: http://doi.org/10.18290/sp2445.13

MAŁGORZATA WIDEŁ-IGNASZCZAK

OJCIEC GRZEGORZ CIOROCH OFMConv (1962-2004) POLAK NA ROSYJSKIEJ ZIEMI W SŁUŻBIE ODRODZENIA KATOLICKIEGO JĘZYKA ROSYJSKIEGO

WSTĘP

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku po upadku Związku Radzieckiego franciszkanie utworzyli misję katolicką w Rosji, a pierwszym kustoszem franciszkańskiej Kustodii Rosyjskiej został o. Grzegorz Cioroch OFMConv (1962-2004), który zginął pod Kobryniem na Białorusi. W roku 2024 mija dwadzieścia lat od jego śmierci, a także trzydzieści lat od utworzenia Wydawnictwa Franciszkanów w Moskwie, którego o. Grzegorz był głównym inicjatorem.

7 kwietnia 2024 r. zakonnicy z rosyjskiej Kustodii Generalnej św. Franciszka z Asyżu świętowali trzydziestą rocznicę założenia katolickiego wydawnictwa w Rosji. Wydarzenie miało miejsce w siedzibie Archidiecezji Matki Bożej w Moskwie. W uroczystości jubileuszowej wzięło udział wielu honorowych gości, w tym Nikołaj Dubinin OFMConv, biskup pomocniczy archidiecezji Matki Bożej, który kierował przez 15 lat pracami wydawnictwa; ojciec Kirił Gorbunow, wikariusz generalny Archidiecezji Matki Bożej w Moskwie, oraz Sławomir Łuczak, konsul Ambasady RP, a także dyrektor wykonawczy wydawnictwa i tłumacz Igor Baranow. Na uroczystości podkreślano, że o. Cioroch założył Wydawnictwo Franciszkanów 11 lutego 1994 r., ponieważ uznał, iż będzie ono doskonałym narzędziem ewangelizacji. Obecny Kustosz Generalny o. Dariusz Harasimowicz przypomniał, że kiedy przybył do Moskwy jako młody kapłan w 1996 r., to mógł zaobserwować ducha kreatywności w Wydawnictwie Franciszkanów, czego powodem była posta-

Dr MAŁGORZATA WIDEŁ-IGNASZCZAK – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: malgorzata.widel-ignaszczak@kul.pl; ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9250-1774.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

wa jego założyciela[1]. W niniejszym artykule opisana zostanie w zarysie sylwetka o. Grzegorza Ciorocha, który w Polsce oprócz jednej monografii Magdaleny Chudzickiej, nie doczekał się opracowań naukowych[2]. Artykuł jest jedynie przyczynkiem do dalszych badań w tym zakresie. Uwaga zostanie poświęcona szczególnie jednemu aspektowi, a mianowicie kwestii języka religijnego w środowisku katolickim po upadku ZSRR, gdyż z tym zetknął się polski zakonnik. Opisana tu działalność wydawnicza i translatorska stała się narzędziem normatywizacji katolickiego języka rosyjskiego, wypieranego przez lata komunistycznej władzy.

FRANCISZKAŃSKIE POWOŁANIE OJCA GRZEGORZA CIOROCHA

Grzegorz Cioroch urodził się 13 lutego 1962 r. w Starachowicach w województwie świętokrzyskim. Dzieciństwo spędził we wsi Włochy, a liceum ukończył w Skarżysku-Kamiennej. Po maturze wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych warszawskiej prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Pierwsze śluby zakonne złożył 1 października 1982 r., a po ukończeniu nowicjatu złożył śluby wieczyste – 7 września 1986 r., natomiast 25 czerwca 1988 r. został wyświęcony na kapłana. Cechowała go gorliwość i głęboka wiara. Jego przyjaciel Tadeusz Chudecki podkreśla: „Siłą Grzegorza była wiara i miłość, którą pałał do Boga i Najświętszej Maryi”[3]. W latach 1989-1990 o. Grzegorz był proboszczem franciszkańskiej parafii w Łodzi Dąbrowie[4].

Z uwagi na to, iż był bardzo zdolny, to po dwóch latach rozpoczętych w Polsce studiów filozoficzno-teologicznych przełożeni zakonni zdecydowali o wysłaniu go na studia do Włoch. Naukę kontynuował w Rzymie, specja-

[1] M. TARIVERDIEVA, *30th Anniversary of the Founding of the Franciscan Publishing House in Russia*, https://www.ofmconv.net/en/30-anni-della-casa-editrice-francescana-in-russia/ [dostęp: 20.04.2024]; por. https://www.ofmconv.net/en/russia-20-anniversario-della-custodia-generale/ [dostęp: 5.03.2022].

[2] M. CHUDZICKA, *Powiedz mi prawdę o sobie: historia życia i śmierci niezwykłego zakonnika: o. Grzegorz Cioroch – syn ziemi świętokrzyskiej, franciszkanin, pierwszy kustosz Kustodii Rosyjskiej, godny uczeń św. Maksymiliana*, Pelplin 2021.

[3] T. CHUDECKI, *Przyjaciel wspomina o. Grzegorza Ciorocha* (17-07-2021), https://www.noweteraz.pl/blog/tadeusz-chudecki-o-powiedz-mi-prawde-o-sobie/ [dostęp: 10.02.2024].

[4] И. БАРАНОВ, *Церох Григорий*, [в:] *Католическая Энциклопедия,* гл. ред. В. Задворный, т. V, Москва: Издательство Францисканцев [I. BARANOV, *Tserokh Grigoriy*, [v:] *Katolicheskaya Entsiklopediya,* gl. red. V. Zadvornyy, t. V, Moskva: Izdatel'stvo Frantsiskantsev] 2013, s. 158-160.

lizując się w teologii prawosławnej. Znakomicie władał językiem rosyjskim i już podczas studiów przejawiał zainteresowanie tradycją wschodniosłowiańską. W 1993 r. obronił pracę doktorską w Papieskim Instytucie Wschodnim (*Pontificio Istituto Orientale*) poświęconą świętu Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w prawosławnej tradycji liturgicznej pt. *Enkomia Zaśnięcia. Historia i teologia tekstu używanego w rosyjskiej liturgii prawosławnej* (*Gli enkomia della dormizione. Storia e teologia di un testo in uso nella liturgia ortodosso-russa*) i uzyskał tytuł doktora nauk teologicznych. W trakcie przygotowania do obrony swojej dysertacji doktorskiej wnikliwie badał średniowieczne słowiańskie rękopisy dotyczące Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny, odwiedzał Moskwę, by pozyskać materiał źródłowy. Pracował pod kierunkiem o. prof. Ermanna Tonioli OSM i o. prof. Miguela Arranza SJ. Najwyższa ocena była potwierdzeniem wielkiego nakładu pracy i talentu naukowego zakonnika[5].

W 1993 r. na zaproszenie ówczesnego Administratora Apostolskiego, arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza o. Grzegorz Cioroch przybył do Moskwy. Otrzymał pracę w nowo powstającym katolickim Wyższym Seminarium Duchownym Administratury Apostolskiej Europejskiej części Rosji. Wyższe Seminarium Duchowne „Maryja Królowa Apostołów" po dwóch latach istnienia zostało przeniesione do Petersburga, do historycznego budynku przy zrujnowanej katedrze Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Pierwszym rezultatem prężnej działalności seminarium było wyświęcenie w Rosji, po 81 latach, pierwszych trzech kapłanów katolickich. Święceń kapłańskich dokonał abp T. Kondrusiewicz w uroczystość Zesłania Ducha Świętego, 23 maja 1999 r. Wyższe Seminarium w Moskwie od początku miało status międzydiecezjalny i międzynarodowy. Klerycy pochodzili z Federacji Rosyjskiej – od Kaliningradu do Władywostoku, z Kazachstanu, Gruzji i Mołdawii. W kolejnych latach uczelnia została afiliowana do Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, co wiązało się z możliwością nadawania przyszłym kapłanom stopni naukowych[6]. Na początku działalności

[5] M. CHUDZICKA, *Powiedz mi prawdę o sobie*, s. 49.

[6] K. PAWEŁCZYK-DURA, *Polski wkład w Duszpasterstwo Polaków w Federacji Rosyjskiej. Trudna przeszłość*, „Collectanea Theologica" 87 (2017), nr 2, s. 209; A. STECKIEWICZ, *Wyższe Seminarium Duchowne w Sankt Petersburgu,* Komunikat na Sesji naukowej: „Kościół Katolicki w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej w okresie przemian społeczno-politycznych" na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego 20 maja 2010 r., https://www.google.pl/search?q=Wy%C5%BCsze+Seminarium+Duchowne+w+Sankt+Petersburgu.+Komunikat+na+Sesji+naukowej:+%E2%80%9EKo%C5%9Bci%C3%B3%C5%82+Katolicki+w+wybranych+krajach+Europy+%C5%9Arodkowo Wschodniej+w+okresie+przemian+spo%C5%82eczno%20politycznych%E2%80%9D+na+Wydziale+Teologicznym+Uniwersytetu+Szczeci%C5%84skie

seminarium rektorem został ks. Bernardo Antonini, a jego zastępcą o. Grzegorz Cioroch, który obok działalności wykładowcy pełnił obowiązki związane z funkcją prefekta seminarium[7]. Już w 1994 r. klasztor moskiewski stał się również domem postulatu[8]. Zajmowano się tam działalnością duszpasterską i charytatywną. Opieką otaczano wszystkich poszukujących, przede wszystkim młodych ludzi. W Moskwie było wówczas niewielu katolików, głównie z korzeniami polskimi, jednak o. Cioroch obok opieki nad Polonią widział swoją misję w niesieniu Ewangelii tamtejszemu ludowi[9]. Odwiedzał parafie katolickie w Kałudze i Tule. Dzięki jego działaniom stworzono w Moskwie wspólnotę franciszkanów. Tak jego posługę opisuje Grażyna Tatiana Szyszowa – pracownica wydawnictwa:

> Oderwany od rodzinnej Polski, o. Grzegorz starał się znaleźć nową ojczyznę tam, gdzie przebywał […]. W Moskwie ojciec Grzegorz był otwarty dla wszystkich, dla każdego miał czas i dobre słowo. Organizował życie klasztorne, otaczał opieką nowicjuszy i seminarzystów. Był dobrym przyjacielem dla wszystkich – dla katolików z Polonii i dla świeżo ochrzczonych katolików rosyjskich, dla prawosławnych i dla niewierzących, którzy go szanowali i widzieli w nim serdecznego człowieka, dla współbraci z klasztorów w Moskwie[10].

W lipcu 1995 i 1997 r. o. Cioroch odbył podróże na Syberię, starając się zakreślić perspektywy pracy duszpasterskiej wśród żyjących tam katolików. Swoimi spostrzeżeniami po odbyciu tych podróży podzielił się z władzami zakonu franciszkanów. W dużej mierze dzięki jego działalności apostolskiej

go+20+maja+2010+r.+&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=Hk7dVoXkGMeqUYrAs5gN#vhid=zephyr:0&vssid=atritem-https://old.catholic.by/2/images/stories/files/doc/2010-05-19-steckiewicz-daklad-wds-sankt-pietiarb.doc [dostęp: 5.07.2025].

[7] *Несколько слов о Францисканцах*, ред. Н. Дубининн, Г. Церох, Москва: Издательство Францисканцев [*Neskol'ko slov o Frantsiskantsakh*, red. N. Dubininn, G. Tserokh, Moskva: Izdatel'stvo Frantsiskantsev 1996], s. 6; por. https://catholic-russia.ru/history/timeline/ [dostęp: 7.02.2024].

[8] Z materiałów zgromadzonych przez o. prof. Celestyna Napiórkowskiego, za: M. CHUDZICKA, *Powiedz mi prawdę o sobie*, s. 52; Н. ДУБИНИН, И. БАРАНОВ, *Францисканцы*, [в:] *Католическая Энциклопедия*, гл. ред. В. Задворный, т. IV, Москва: Издательство Францисканцев [N. DUBININ, I. BARANOV, I, [v:] *Katolicheskaya Entsiklopediya*, gl. red. V. Zadvornyy, t. IV, Moskva: Izdatel'stvo frantsiskantsev] 2011, s. 1881.

[9] W 1991 r.: „W Rosji Europejskiej było ok. 40 parafii katolickich, a tylko dwa kościoły […]. W listopadzie 1904 r. było 69 kościołów; pracowało w nich 69 księży" (R. DZWONKOWSKI, *Religia i Kościół katolicki w ZSRR oraz w krajach i na ziemiach okupowanych 1917-1991. Kronika,* Lublin 2010, s. 341). Por. R. DZWONKOWSKI, *Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie (1939-2011)*, Toruń 2011, s. 107.

[10] G.T. SZYSZOWA w: „Твой Благовестник" [Tvoy Blagovestnik] 2 (2005), s. 5.

pojawili się nowi seminarzyści, a następnie księża z Rosji i innych krajów Europy wschodniej. W latach 1995-2001 o. Grzegorz był przeorem klasztoru św. Franciszka w Moskwie[11].

W trakcie pobytu w Rosji rozwijał swoje zainteresowania tradycją prawosławia. W 1999 r. odprawił Mszę św. polową w intencji ofiar represji stalinowskich. W okresie odrodzenia Kościoła katolickiego w Rosji wniósł ważny wkład w rozwój życia liturgicznego katolików w tym kraju. Sprawował stanowisko sekretarza Komisji Liturgicznej Archidiecezji Matki Boskiej, w której zajmował się przygotowaniem liturgicznych wydawnictw w języku rosyjskim, m.in. *Mszału Rzymskiego* i *Brewiarza*[12]. Ojciec Cioroch wprowadził do liturgii w Moskwie praktykę nabożeństw zwanych „Transitus", czyli ku czci św. Franciszka z Asyżu w wigilię jego śmierci[13]. Z jego inicjatywy w Boże Narodzenie 1999 r. przed świeżo odzyskaną katedrą Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny[14] w Moskwie przy ulicy Mała Gruzińska 27 zorganizowano szopkę bożonarodzeniową. W kolejnych latach odbyły się także jasełka. Franciszkanin organizował również pielgrzymki do miejsc świętych w Europie[15]. W latach 1995-2001 był delegatem przełożonego Prowincji warszawskiej w Rosji oraz gwardianem klasztoru św. Franciszka w Moskwie. Podczas Kapituły generalnej we włoskiej miejscowości Ariccia w lutym 2001 r. podjęto decyzję o utworzeniu w Rosji Kustodii generalnej św. Franciszka z Asyżu, obejmującej rosyjskie klasztory polskich prowincji gdańskiej i warszawskiej. 13 maja w 2001 r. w Moskwie erygowano Kustodię, a jej pierwszym kustoszem został o. Grzegorz. Pełnił także funkcję członka Rady Kapłańskiej archidiecezji Matki Bożej w Moskwie[16]. Mimo że pojawiały się przeszkody ze strony władz, rozwijał różnorodne kierunki działalności franciszkanów w Rosji.

---

[11] M. CHUDZICKA, *Powiedz mi prawdę o sobie*, s. 61-73.

[12] Maszynopis – *Римский Миссал. Missale Romanum* (Первая редакция), Москва: Издательство Францисканцев [*Rimskiy Missal. Missale Romanum* (Pervaya redaktsiya), Moskva: *Izdatel'stvo frantsiskantsev*] 1998 (dar ojca Innokentia Pawłowa – członka Komisji Liturgicznej).

[13] Data śmierci św. Franciszka z Asyżu to 3 października 1226 r.

[14] Ojciec Cioroch brał udział w procesie restytucji majątku kościelnego, który postępował z trudem, o czym świadczyły np. trudności w odzyskaniu kościoła Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Moskwie w marcu 1995 r. Por. T. PIKUS, *Katolik w Rosji*, Warszawa 2003, s. 107, 328-330.

[15] И. БАРАНОВ, *Церох Григорий* [I. BARANOV, *Tserokh Grigoriy*], s. 158-160.

[16] *Piąta rocznica tragicznej śmierci O. Grzegorza Ciorocha, franciszkanina*, https://www.zycie zakonne.pl/download/biuletyn/2009/Biuletyn%20Tygodniowy%20CIZ%2021-2009.pdf [dostęp: 10.02.2022].

W czerwcu 2004 r. wyjechał do Polski, gdzie odwiedził wiele sanktuariów maryjnych. Wracając samochodem do Moskwy, zginął tragicznie w wypadku samochodowym na trasie Brześć–Mińsk w pobliżu miasta Kobryń. Pogrzeb o. Grzegorza Ciorocha odbył się w Niepokalanowie, założonym przez św. Maksymiliana Marię Kolbego, który przez lata służby na rosyjskiej ziemi był przykładem dla skromnego zakonnika. Uroczystościom pogrzebowym, celebrowanym w Polsce 19 lipca, przewodniczył arcybiskup Tadeusz Kondrusiewicz[17].

DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA W MOSKWIE I ROLA *ENCYKLOPEDII KATOLICKIEJ* W NORMATYWIZACJI ROSYJSKIEJ LEKSYKI KATOLICKIEJ

Przełomowym momentem w działalności o. Grzegorza w Rosji było założenie Wydawnictwa Ojców Franciszkanów w 1994 r. Piastował w nim funkcję głównego redaktora. Zakonnik inicjował wydanie szeregu książek przede wszystkim związanych z tematyką franciszkańską, m.in. *Dzieła świętego Franciszka* (w dwujęzycznej serii Dziedzictwo franciszkańskie), *Święty Maksymilian*, *Święta Klara z Asyżu* i in. W 1995 r. wydawnictwo rozpoczęło wydawanie periodyku „Twoj Błagowiestnik" (ros. „Твой Благовестник"). Był to pierwszy periodyk opisujący w detalach realia pracy katolickich misjonarzy w Rosji od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku[18].

Analizując strukturę ludnościową Kościoła katolickiego w Rosji w tym czasie, warto pamiętać, że tworzyła ją w przeważającej większości ludność miejska, wywodząca się ze środowisk inteligenckich[19]. Stąd nacisk o. Grzegorza na zapewnienie rozwoju intelektualnego wiernych. Ojciec Celestyn Napiórkowski pisze:

> O. Grzegorz Cioroch *zakotwiczył* Zakon głównie w Petersburgu i Moskwie. W stolicy Rosji, nie bez inspiracji św. Maksymiliana, uruchomił wydawnictwo, które podjęło m. in. szaleńczy wprost pomysł przygotowania publikacji encyklopedii katolickiej, oczywiście w języku rosyjskim. Liczył na zaplecze naukowe z Polski. Pierwszych współpracowników przysłał na KUL, by uczyli się takiej

[17] M. CHUDZICKA, *Powiedz mi prawdę o sobie*, s. 280.

[18] Tamże, s. 57. Po śmierci o. Grzegorza pismo nosi tytuł „Brat Sonce. Twoj Błagowiestnik" (por. „Брат Солнце. Твой Благовестник", Издательство Францисканцев 1 (2007), nr 5.

[19] J. ŚWIDNICKI, *Kościół katolicki na terenie Syberii i Azji Środkowej*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 299.

> pracy w redakcji *Encyklopedii Katolickiej* […]. Redakcje współpracowały ze sobą w opracowaniu niektórych haseł[20].

We wrześniu 1996 r. razem z grupą rosyjskich katolików rozpoczął pracę w zakresie przygotowania *Encyklopedii Katolickiej* (przy wsparciu arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza i generała zakonu franciszkanów – ks. A. Gardino OFMConv). Stał się przewodniczącym rady redakcyjnej, kierował pracami dotyczącymi stworzenia metodologii i stylu encyklopedii, brał bezpośredni udział w redakcji artykułów, doborze materiałów ilustracyjnych, pozyskiwał źródła finansowania encyklopedii[21]. 22 kwietnia 2002 r. o. Grzegorz wraz z grupą współpracowników prezentował pierwszy tom *Encyklopedii* w Rzymie podczas audiencji u Ojca świętego Jana Pawła II oraz w Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim[22]. Popularyzacji *Encyklopedii Katolickiej* pionier zakonu franciszkanów w Moskwie poświęcał dużo uwagi, prezentując ją m.in. w Lublinie i w Krakowie, a także w Mińsku, Astanie i Frankfurcie, Taszkiencie i innych miastach.

Należy tu przywołać słowa W. Zadwornego – głównego redaktora rosyjskiej *Encyklopedii Katolickiej*, bliskiego współpracownika o. Grzegorza Ciorocha:

> W dzisiejszej Rosji często brakuje wiarygodnej informacji o strukturze Kościoła katolickiego, jego nauce dogmatycznej i społecznej, historii i dorobku kulturalnym. Nawet współcześni autorzy prawosławni najczęściej odwołują się w swoich pracach do polemicznych antykatolickich utworów z przeszłości, a w zbiorowej mentalności Kościół katolicki widziany jest i osądzany z punktu widzenia prezentowanego przez ateistyczne prace okresu komunistycznego[23].

Analizując zagadnienia języka rosyjskiego w aspekcie redakcji rosyjskiej *Encyklopedii Katolickiej*, należy przede wszystkim zauważyć, że terminologia katolicka w języku rosyjskim (w przeciwieństwie do większości języków europejskich) nie miała wówczas charakteru normatywnego. W świeckich

---

[20] S.C. Napiórkowski, *Lublin i Moskwa – dwie Encyklopedie Katolickie (jedna nagroda „Tolerancja" 2014),* „Studia Leopoliensia" 9(2016), s. 227-227.

[21] Jako redaktor działu „Katolicyzm" uczestniczył w przygotowaniu do druku książki „Moskwa wielonarodowościowa", która ukazała się w 2006 r. Por. И. Баранов, *Церох Григорий* [I. Baranov, *Tserokh Grigoriy*], s. 158-160.

[22] Ю. Зайцева, *25-летие Издательства францисканцев отметили в Москве* [Yu. Zaytseva, *25-Letiye izdatel'stva frantsiskantsev otmetili v Moskve*], https://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=4&id=81576 [dostęp: 10.02.2024].

[23] W. Zadworny, *Rosyjska Encyklopedia Katolicka*, [w:] *Leksykografia chrześcijańska na progu trzeciego tysiąclecia*, red. B. Migut, Lublin 2002, s. 63.

podręcznikach, noszących wyraźne ślady komunistycznej przeszłości, informacje o tradycji katolickiej były albo nieobecne, albo niepoprawnie interpretowane.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że ogólne pojęcia teologiczne i moralne, takie jak: „dobro", „cnota", „grzech" również nie były odpowiednio wyjaśniane w ówczesnej leksykografii (istniejący *Prawosławny teologiczny słownik encyklopedyczny*[24] to przedruk wydania z początku XX wieku, napisany archaicznym językiem). Powody braku właściwej interpretacji sfery aksjologicznej należy upatrywać w utrzymującej się przez długie lata tendencji ateistycznej. Dyrektor Wydawnictwa Franciszkanów Igor Baranow konstatuje:

> […] rosyjska *Encyklopedia Katolicka* przyjęła zasadę tworzenia jasnych definicji dla większości pojęć. Stwarza to korzystne warunki do percepcji prezentowanych przez nas informacji na różnych poziomach i pozwala mieć nadzieję, że nasza publikacja będzie miała szeroki oddźwięk w środowisku kulturowym. Temu samemu celowi służy również wypracowanie przejrzystego stylu literackiego encyklopedii, wolnego od archaizmów i nadmiernej frazeologii, odpowiadającego wymaganiom współczesnego czytelnika[25].

Jednym z poważnych problemów napotkanych podczas przygotowywania *Encyklopedii* było również ujednolicenie terminologii muzycznej i liturgicznej, ponieważ świecka tradycja muzykologiczna w Rosji została oparta na zlatynizowanej formie terminów liturgicznych (*introit*, *invitatorium*, *vespera* itp.), stąd w większości nie odpowiada normom przyjętym w oficjalnym *Słowniku terminów liturgicznych* (opublikowanym przez Wydawnictwo Franciszkańskie w 1998 r.[26]) i odzwierciedlającym reformę liturgiczną wprowadzoną w Kościele katolickim.

---

[24] *Prawosławny teologiczny słownik encyklopedyczny* to słownik w dwóch tomach, opublikowany w Petersburgu w 1913 r. w Wydawnictwie Piotra Sojkina. Zawiera wyjaśnienia pojęć dotyczących Kościoła prawosławnego, jego doktryny w kwestiach teologicznych, filozoficznych, literackich, kościelno-praktycznych i historycznych. Zgodnie z przedmową jest on „opracowany na podstawie najlepszych badań specjalistów w tych dziedzinach wiedzy teologicznej". Został wznowiony w 1992 r. w nakładzie 100 000 egzemplarzy. http://www.odinblago.ru/pravosl_enciklop2/ *Полный православный богословский энциклопедический словарь*, Москва: Издательство П.П. Сойкина [*Polnyy pravoslavnyy bogoslovskiy entsiklopedicheskiy slovar'*, Moskva: Izdatel'stvo P. P. Soykina] 1913.

[25] Korespondencja z Igorem Baranowem – wiadomość e-mail do Małgorzaty Wideł-Ignaszczak od Издательство Францисканцев [Izdatel'stvo frantsiskantsev] franmosc@df.ru (13 czerwca 2019). *Rosyjska Encyklopedia Katolicka – Przestrzeń duchowej wymiany Wschodu i Zachodu* (pisownia oryginalna); por. K. RUTKOWSKI, *Leksyka konfesyjna w języku rosyjskim okresu radzieckiego*, Białystok 2007, s. 90-97.

[26] Литургическая Комиссия Апостольской Администраторы для католиков латинского обряда европейской части России, *Словарь литургических терминов*, Санкт-Петербург:

Rosyjska *Encyklopedia Katolicka* miała za zadanie stworzenie systemu terminologii w nazewnictwie zakonów i zgromadzeń monastycznych, ponieważ w języku rosyjskim tę grupę słownictwa cechowała znaczna wariantywność. Brak unifikacji w tym zakresie był szczególnie widoczny w literaturze historycznej odzwierciedlającej tradycję zachodniego chrześcijaństwa. W związku z tym w pierwszym tomie *Encyklopedii*, oprócz artykułów wprowadzających i wykazów skrótów potocznych i bibliograficznych, zamieszczono nazwy (zarówno w języku rosyjskim, jak i łacińskim) głównych instytucji monastycznych Kościoła katolickiego[27].

Twórcy rosyjskiej *Encyklopedii Katolickiej* przyczynili się do unifikacji leksyki religijnej, ale również opracowali jasne zasady transliteracji obcych nazw własnych. Wykorzystano zarówno tradycyjne podręczniki, jak i współczesne osiągnięcia językoznawcze w tej dziedzinie. Dzięki temu ustalono normatywną pisownię w języku rosyjskim nazw własnych (np. świętych Kościoła katolickiego, toponimiki sakralnej), które wcześniej cechowała duża wariantywność w różnych wydaniach.

W 2014 r. moskiewska i lubelska redakcje *Encyklopedii Katolickich* (jako jeden laureat) otrzymały nagrodę Ekumenicznej Fundacji „Tolerancja" im. Świętego Brata Alberta Chmielowskiego. Jak podkreśla o. Celestyn Napiórkowski w laudacji, rosyjska *Encyklopedia Katolicka* została określona jako:

> Absolutny fenomen w kulturze: 5 tomów po ok. 2 tys. kolumn. Rosja nigdy wcześniej nie napisała i nie podarowała światu katolickiej encyklopedii […]. Zdumiewająca inicjatywa o. Grzegorza Ciorocha, polskiego franciszkanina (zm. 2004; tragiczna śmierć na Białorusi), który stworzył koncepcję tej encyklopedii, zbudował zaplecze ekonomiczne […] oraz zorganizował redakcję. Projekt szaleńczy wobec pustyni naukowej tradycji zachodniego chrześcijaństwa w Rosji oraz bezwzględnego przez 70 lat niszczenia religii i religijnej kultury[28].

Издательство Высшей Духовной Семинарии „Мария-Царица Апостолов" [Liturgicheskaya Komissiya Apostol'skoy Administratory dlya katolikov latinskogo obryada yevropeyskoy chasti Rossii, *Slovar' liturgicheskikh terminov*, Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Vysshey Dukhovnoy Seminarii „Mariya-Tsaritsa Apostolov"] 1996; Korespondencja z Igorem Baranowem – wiadomość e-mail do Małgorzaty Wideł-Ignaszczak od Издательство Францисканцев [Izdatel'stvo frantsiskantsev] franmosc@df.ru (12 czerwca 2019). *Refleksje tłumacza*.

[27] Korespondencja z Igorem Baranowem – wiadomość e-mail do Małgorzata Wideł-Ignaszczak od Издательство Францисканцев [Izdatel'stvo frantsiskantsev] franmosc@df.ru (13 czerwca 2019). *Rosyjska Encyklopedia Katolicka.*

[28] S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Lublin i Moskwa*, s. 229-230.

Po śmierci o. Grzegorza Ciorocha jego obowiązki przejął o. Mikołaj Dubinin OFMCov, obecnie biskup pomocniczy archidiecezji Matki Bożej w Moskwie.

OJCIEC GRZEGORZ CIOROCH WOBEC KWESTII KATOLICKIEGO JĘZYKA SAKRALNEGO W ROSJI PO ROZPADZIE ZSRR

Aby wyjaśnić zasługi o. Grzegorza Ciorocha na polu walki o rozwój katolickiego języka rosyjskiego, należy bardziej szczegółowo omówić tę kwestię w kontekście uwarunkowań historycznych i politycznych[29]. Literatura przedmiotu dotycząca tego zagadnienia jest obecnie dość obszerna[30]. Wprowadzenie ustroju komunistycznego w Rosji łączyło się bowiem z walką z Kościołem i religią w ogóle. Przejawiała się ona w niszczeniu wszystkich instytucji kościelnych oraz z represjami wobec osób związanych z Kościołem, a także dyskredytacją w świadomości wiernych religii jako „opium dla ludu"[31]. Ten stan rzeczy doprowadził do ostatecznego zlikwidowania tzw. zjawisk religijnych w obrębie społeczeństwa socjalistycznego. W stosunku do Kościoła katolickiego zachowywano się w tym względzie najbardziej restrykcyjnie[32].

[29] W. Zadworny i A. Judin podkreślają: „Na przestrzeni ponadtysiącletniej historii na ziemi rosyjskiej obok prawosławnej istniała także druga tradycja chrześcijańska – łacińska. Podstawowe terminy chrześcijańskie jak: крест (crux), агнец (agnus), алтарь (altar), пастырь (pastor) nie są pochodzenia greckiego, ale łacińskiego" (В.Л. Задворный, А.В. Юдин, *История Католической Церкви в России. Краткий очерк,* Москва: Издание колледжа католической теологии имени св. Фомы Аквинского [V.L. Zadvornyy, A.V. Yudin, *Istoriya Katolicheskoy Tserkvi v Rossii. Kratkyj očerk*, Moskva: Izdaniye kolledzha katolicheskoy teologii imeni sv. Fomy Akvinskogo] 1995, s. 5-10).

[30] Z. Szuba, *Katolicy obrządku łacińskiego i Polacy w ZSRR – stan obecny*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 259-292; J. Świdnicki, *Kościół katolicki na terenie Syberii i Azji Środkowej*, s. 299-303.

[31] R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR po 1918 r. Zarys problematyki*, [w:] *Odrodzenie Kościoła katolickiego w byłym ZSRR. Studia historyczno-demograficzne*, red. E. Walewander, Lublin 1993, s. 81.

[32] J. Wróbel, *Polityka ZSRR wobec Kościoła katolickiego w latach 1917-1939*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 85; *Католическая Церковь накануне революции 1917 года. Сборник документов*, ред. М. Радван, Люблин: Научное общество Католического университета в Люблине [*Katolicheskaya Tserkov' nakanune revolyutsii 1917 goda. Sbornik dokumentov*, red. M. Radvan, Lyublin: Nauchnoye obshchestvo Katolicheskogo universiteta v Lyubline] 2003, s. 664; R.R. Roberson, *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*, przeł. K. Bielawski i D. Mionskowska, Kraków 2005, s. 66; A. Majdowski, *Kościół katolicki w Cesarstwie rosyjskim. Syberia. Daleki Wschód. Azja Środkowa*, Warszawa 2001, s. 282.

Katolicy przez długie dziesięciolecia spychani byli na margines życia społecznego, jako mniejszość religijna, która oparta była głównie na wiernych polskiego pochodzenia, stąd język polski był obecny w liturgii i prywatnych modlitwach, z drugiej strony potomkowie Polaków po rozpadzie ZSRR rzadko władali już językiem polskim. Ponadto należy podkreślić, że słownictwo religijne w języku rosyjskim było wówczas zepchnięte na peryferia aktywnego zasobu leksykalnego. Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku aktualizować zaczyna się leksyka konfesyjna, która w latach władzy sowieckiej była świadomie archaizowana, odbierana jako element obcego kręgu kulturowego[33].

Pod względem życia religijnego Rosja przypominała pustynię[34]. Po rozwiązaniu ZSRR Kościół zaczął się spontanicznie odradzać w wymiarze duchowym i instytucjonalnym[35]. Biskup Tadeusz Pikus – świadek przełomu, pełniący posługę duszpasterską w Moskwie w latach 1990-1992, pisze: „Przyjęcie 1 października 1990 r. przez parlament ZSRR ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych było czymś niezmiernie doniosłym. [...] Ja nazwałem te wydarzenia «nawróceniem Rosji». Oczywiście nawróceniem w sensie formalnym. Samo społeczeństwo nie zareagowało w sposób widoczny na ten fakt”[36]. Rozpoczęto odbudowę struktury kościelnej w ZSRR. W 1991 r. Jan Paweł II ustanowił trzy administratury apostolskie[37]. Pracę rozpoczęły również zakony katolickie: dominikanie, franciszkanie i salezjanie, w 1992 r. do Rosji wrócili także jezuici i zakony żeńskie – Siostry Miłosierdzia Matki Teresy, karmelitki i paulinki. Wznowiona także została działalność wydawnicza – od początku 1991 r. ukazywał się w Moskwie katolicki miesięcznik „Истина и жизнь”, potem także „Санкт-Петерсбурская католическая газета”, „Свет Евангелия” i „Theoligia”. W trosce o rozwój intelektualny wiernych oraz wychowanie nowych pokoleń duchownych, w Moskwie utworzono Kolegium

[33] Powrót do języka leksyki religijnej byłby niemożliwy w takim stopniu, gdyby do czasów pieriestrojki w Rosji nie istniały podziemie i ideologia antykomunistyczna, która przejawiała się w języku więźniów, zesłańców, por. M. WIDEŁ-IGNASZCZAK, *Przekaz leksyki religijnej z języka polskiego na rosyjski*, Lublin 2017, s. 55.

[34] T. PIKUS, *Katolik w Rosji,* Warszawa 2003, s. 53.

[35] R. DZWONKOWSKI, *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR,* s. 98.

[36] T. PIKUS, *Katolik w Rosji,* s. 51; por. J. DĘBIŃSKI, *Kościół katolicki w Rosji*, „Studia Włocławskie” 14 (2012), s. 481-485.

[37] R. DZWONKOWSKI, *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR*, s. 96; J. WERTH, *Świadectwo wiary niemieckich katolików w Rosji*, [w:] *Świadectwo Kościoła katolickiego w systemie totalitarnym Europy Środkowo-Wschodniej. Księga Kongresu Teologicznego Europy Środkowo-Wschodniej KUL 11-15 sierpnia 1991,* red. J. Nagórny, Lublin 1994, s. 165; T. PIKUS, *Katolik w Rosji*, s. 89.

Teologii Katolickiej św. Tomasza z Akwinu, kształcące katechetów dla parafii katolickich, a w Moskwie opisane wyżej seminarium „Maryja Królowa Apostołów", w którym zastępcą rektora był o. Grzegorz Cioroch[38].

Odradzanie się Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Federacji Rosyjskiej miało miejsce przede wszystkim w dużych miastach europejskiej części Rosji oraz na Syberii. Objęło ono zazwyczaj inteligencję młodego pokolenia, która w poszukiwaniu wartości religijnych świadomie wybierała autorytet moralny Kościoła katolickiego. Uwagę zwraca fakt, że wiele z odrodzonych parafii katolickich miało charakter wielonarodowościowy, stąd też niedzielna liturgia sprawowana była zwykle w wielu językach. Ojciec Grzegorz podkreślał fakt, że bardzo ważnym zjawiskiem było odradzanie się etnicznie rosyjskiego Kościoła katolickiego obrządku rzymskiego. Oznaczało to pilną potrzebę wydawnictw liturgicznych i religijnych w języku rosyjskim[39].

Arcybiskup Tadeusz Kondrusiewicz, podsumowując swoją szesnastoletnią posługę w Rosji, podkreśla:

> Ogólnie rzecz biorąc, Kościół katolicki w Rosji ma długą historię […]. Stanowili go głównie Polacy, Litwini, Niemcy; dziś są to ludzie z rodzin mieszanych. [...] Jednocześnie przez te 16 lat kwestia inkulturacji była pilna: «aby Kościół katolicki w Rosji nie wyglądał jak obce ciało». W szczególności, publikując rosyjskie tłumaczenie *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, używano terminologii Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego (tłum. autor)[40].

Takie uwarunkowania funkcjonowania katolicyzmu w kraju z jednej strony zdominowanym przez religię prawosławną, z drugiej – poddanym bezwzględnej, długoletniej ateizacji musiały znaleźć odzwierciedlenie także w języku. Ojciec Cioroch i redaktorzy *Encyklopedii Katolickiej* zdawali sobie sprawę, że język nie pozostaje bez wpływu na ogólną sytuację katolików w Rosji, a atmosfera szykan, poczucia inności przekłada się również na życie codzienne wiernych. Nie było zatem potrzeby nadużywania obcobrzmiących terminów, by bardziej wyróżniać się ze społeczeństwa[41].

---

[38] A. HLEBOWICZ, *Kościół odrodzony. Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992*, Gdańsk 1993, s. 171; T. PIKUS, *Katolik w Rosji*, s. 122-127.

[39] R. DZWONKOWSKI, *Odrodzenie się Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w ZSRR,* [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, s. 244.

[40] Moskwa, 24 października 2007, Blagovest-info. *„Z Rosji – z miłością".* Arcybiskup Tadeusz Kondrusiewicz zorganizował konferencję prasową na temat wyników swojej 16-letniej posługi w Rosji, https://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=16659 [dostęp: 6.02.2024].

[41] W jednym z numerów katolickiego tygodnika „Свет Евангелия" [„Svet Yevangeliya"] z 2005 r. czytamy: „Po pierwsze, systematyczne używanie słów ксёндз (ksiądz), костёл (kościół) i innych zapożyczeń z języków obcych w kanałach agencji informacyjnych jest zaskakujące i za-

Zdawano sobie sprawę i brano pod uwagę fakt, iż duża część katolików w Rosji to są mniejszości narodowe przywiązane do swoich języków. Ojciec Cioroch rozumiał, że Kościół powinien być nośnikiem wartości uniwersalnych, więc nie należy wracać do stanu sprzed rewolucji, kiedy Kościół katolicki na Wschodzie w znacznym stopniu był postrzegany jako polski.

E. Walewander, podejmując temat problemów duszpasterskich po rozpadzie ZSRR, trafnie wskazuje na obszary oddziaływania szeroko pojętej kultury katolików. Autor zaznacza, że jedną z cech religijności na Wschodzie stanowi jej tradycyjność, natomiast czynnikiem wpływającym na kwestię duszpasterstwa w Rosji jest, według uczonego, język. Profesor podkreśla, że po upadku ZSRR zaobserwowano niedobór literatury religijnej w języku rosyjskim, a przede wszystkim brak fachowego tłumaczenia ksiąg liturgicznych na języki narodowe ludności obecnej na terenie byłego Związku Radzieckiego[42].

Lata pracy w Rosji o. Grzegorza Ciorocha to czas, gdy po represjach i prześladowaniach Kościół otrzymał prawo do normalnej egzystencji. Starsze pokolenie Polaków, które w Rosji zachowało wiarę, chciało, aby duszpasterstwo było prowadzone w języku polskim. Wynikało to z przekonania, że jest to język uroczysty, kościelny. Jak konstatuje ks. E. Walewander – nie miało świadomości, że modlić się należy w języku zrozumiałym, używanym na co dzień. Tymczasem młode pokolenie już w dużej mierze nie rozumiało po polsku i na co dzień posługiwało się językiem rosyjskim. W opinii tego autora wśród młodzieży nie można było prowadzić duszpasterstwa po polsku. Konieczne było używanie tego języka, w którym młodzież rozmawia, w przeciwnym przypadku nauczanie nie trafi do wiernych[43].

---

stanawiające. Przecież o wiele łatwiej jest pisać po rosyjsku – священник (kapłan), храм (świątynia) – te słowa są bardziej zrozumiałe dla rosyjskich odbiorców. Są to słowa używane w prasie katolickiej w języku rosyjskim, w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, w *Encyklopedii Katolickiej"* (tłum. autor). В. Хруль, *„Ксёндз в костёле" или „священник в храме"? СМИ как фактор маргинализации Католической Церкви в России,* „Свет Евангелия" [V. Khrul', *„Ksëndz v kostële" ili „svyashchennikv khrame"? SMIkak faktor marginalizatsii Katolicheskoy Tserkvi v Rossii*, „Svet Yevangeliya"] 34 (518) 2005, https://www.procatholic.ru/katoliki-v-rossii/chto-onas-govoryat/86-pressa/123-ksjondz-v-kostjole-ili-svyashchennik-v-khrame [dostęp: 5.01.2024]; por. M. Wideł-Ignaszczak, *Przekaz leksyki religijnej,* s. 173.

[42] E. Walewander, *Katolicyzm na wschód od Bugu. Fakty i nadzieje*, Nakło n/Notecią 1998, s. 20.

[43] Por. E. Walewander, *Problemy duszpasterskie w Kościele na terenie byłego ZSRR*, [w:] *Materiały XV Sesji Stałej Kardynałów i Arcybiskupów i Biskupów Polskich*. Fundacja Jana Pawła II. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu, Rzym 1994, s. 50; Y. Shreider, *Russian Catholicism*, „Religion, State and Society" 24 (1996) 1, s. 55. URL: https://doi.org/10.1080/09637499608431725 [dostęp: 5.01.2024].

Opinię tę podzielał o. Grzegorz Cioroch, który przybył do Rosji na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku i zdawał sobie sprawę z tego dylematu. Wiedział, że aby dotrzeć do młodzieży, należało używać języka jej codziennej komunikacji. Odpowiedzią na ogromne potrzeby Kościoła na Wschodzie było powołanie do życia Zespołu Pomocy Kościelnej dla Katolików w ZSRR. Jego celem było niesienie pomocy duszpasterskiej, wysyłanie wszelkiego rodzaju przedmiotów liturgicznych, wydawanie w Polsce obszernych katechizmów polsko-rosyjskich, stanowiących najbardziej poszukiwany wówczas rodzaj literatury religijnej[44].

Na podstawie powyższych uwag należy podkreślić, że bardzo ważna jest kwestia języka polskiego w Kościele katolickim w Rosji. Dzwonkowski, omawiając życie religijne w latach dziewięćdziesiątych, podsumowuje:

> Ze strony kościelnej zasadniczym argumentem za wprowadzaniem nowych języków była i jest idea uniwersalnej misji Kościoła, otwartego dla wszystkich narodowości, i katolicyzmu jako wyznania ponadnarodowego. Zwracano uwagę, że stereotyp „Polak-katolik" lub raczej „katolik-Polak", wyrażający niegdyś na Kresach stan faktyczny, stawał się dla osób mało uświadomionych religijnie przeszkodą w zrozumieniu tej prawdy i dlatego należało go przezwyciężać[45].

Pod koniec życia o. Ciorocha, w 2001 r. ks. Roman Dzwonkowski pisał:

> W głębi Rosji czynna znajomość języka polskiego jest rzadkim zjawiskiem i spotyka się ją zwykle wśród inteligencji. Jedynym i najważniejszym elementem wspólnym, łączącym wszystkich Polaków, niezależnie od miejsca zamieszkania i znajomości języka polskiego, jest przynależność i głębokie przywiązanie do Kościoła katolickiego obrządku rzymskiego[46].

Ojciec Grzegorz Cioroch i zespół redakcyjny *Encyklopedii Katolickiej* rozumieli, że kwestia współczesnego języka religijnego w Rosji jest sprawą niezwykle skomplikowaną. Z jednej strony liturgia Rosyjskiej Cerkwi prawosławnej bazuje na języku staro-cerkiewno-słowiańskim, który jest językiem niezrozumiałym dla większości społeczeństwa, z drugiej – rosyjski religijny język nie miał w tym czasie ugruntowanej pozycji, jednak był zrozumiały dla większości społeczeństwa.

---

[44] R. DZWONKOWSKI, *Odrodzenie się Kościoła katolickiego*, s. 244.

[45] R. DZWONKOWSKI, *Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków na Wschodzie*?, „Sympozjum" 3 (1999), nr 1(4), s. 69-70.

[46] R. DZWONKOWSKI, *Język polski w Kościele katolickim na Wschodzie. Przemiany i problemy*, „Przegląd Polonijny" 27(2001), z. 4, s. 68.

Najbardziej obszernie na temat języka katolików na Wschodzie wypowiedział się ks. Roman Dzwonkowski w artykule: *Język polski w Kościele katolickim na Wschodzie. Przemiany i problemy*[47]. Uczony konstatuje, że w Moskwie i w Leningradzie aż do lat osiemdziesiątych XX wieku obok łaciny używany był wyłącznie język polski, a wynikało to stąd, że Polacy stanowili tam przytłaczającą większość wiernych. Ukryte życie religijne opierało się wyłącznie na języku polskim, a odrodzenie życia religijnego dokonywało się w Rosji i na całym obszarze byłego ZSRR na podstawie tego języka, w którym dokonywał się dotychczas przekaz wiary[48]. Dzięki tej wypowiedzi łatwiej zrozumieć fakt, że w zasobie języka rosyjskiego katolików nie było odpowiednich terminów religijnych.

Biskup Tadeusz Pikus podkreśla, że religia chrześcijańska jest ponadnarodowa i uniwersalna, a Kościół powinien pracować z uwzględnieniem języka, kultury i zwyczaju danego narodu. Jego parafianie z kościoła św. Ludwika w Moskwie deklarowali sympatię do Polaków, ale byli także świadomi, że są Rosjanami i chcieli, by Kościół ten fakt respektował[49]. Język rosyjski stał się w liturgii czynnikiem jedności w zróżnicowanych narodowościowo wspólnotach parafialnych, ukazywał ponadnarodowy charakter Kościoła. Koresponduje to z opinią R. Dzwonkowskiego, który pisze:

> Pilną potrzebą była także konieczność zmiany przyjętego powszechnie na Wschodzie stereotypu utożsamiającego Kościół katolicki z narodowością polską. Wyrażały to od dawna funkcjonujące w życiu codziennym określenia takie jak „polskij kostioł", „polskoje kladbiszcze", „katolik-Polak", „polska wiara" itp. używane na określanie Kościoła katolickiego, kościołów katolickich, cmentarza katolickiego, katolika i katolicyzmu w ogóle[50].

Jak się wydaje, o. Grzegorz Cioroch i jego współpracownicy wiedzieli, że ten stereotyp nie sprzyjał rozwojowi katolicyzmu w Rosji, gdyż nie pozwalał dostrzec uniwersalnego i ponadnarodowego charakteru Kościoła. W dużej mierze zmiany w świadomości Rosjan w tym względzie nastąpiły dzięki działalności Wydawnictwa Franciszkanów w Moskwie, tj. dzięki relatywnie dużej liczbie rodzimej literatury religijnej, a nade wszystko przekładom na

[47] Tamże.

[48] R. DZWONKOWSKI, *Język polski w Kościele katolickim,* s. 71; E. WALEWANDER, *Katolicyzm na wschód od Bugu*, s. 44-48.

[49] T. PIKUS, *Katolik w Rosji*, s. 74, 76.

[50] R. DZWONKOWSKI, *Język polski w kościele katolickim*, s. 74; TEGOŻ, *Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków*, s. 282.

język rosyjski z łaciny i języków europejskich. Język rosyjskich katolików w fazie przejściowej cechowała duża liczba zapożyczeń leksykalnych, barbaryzmów, błędów interferencyjnych w zakresie fonetyki i akcentuacji. Na przełomie wieków XX i XXI procesy te stopniowo ustępują[51].

Arcybiskup Tadeusz Kondrusiewicz, podsumowując swoją pracę duszpasterską w Rosji, powiedział, że w ciągu jego szesnastoletniej posługi wydano 600 tytułów literatury religijnej w języku rosyjskim. Język polski pozostaje nadal językiem liturgii dla tych, którzy tego sobie życzą. Oficjalnym językiem rosyjskiego Kościoła katolickiego już w latach dziewięćdziesiątych XX wieku był jednak język rosyjski.

PODSUMOWANIE

Tradycyjna obecność katolicyzmu w Rosji zdołała się oprzeć kilkudziesięcioletniej przymusowej ateizacji, jaką prowadzono w Związku Radzieckim, co w konsekwencji przyniosło likwidację Kościoła katolickiego jako instytucji życia publicznego. Takie zakreślenie tła historycznego oraz społeczno-kulturowego jest z punktu widzenia przedstawionego tematu konieczne, bowiem pomaga zrozumieć, z czym zetknął się o. Grzegorz Cioroch przybywając do Rosji. Obecnie procesy zachodzące w rosyjskich społecznościach katolickich wskazują wyraźnie kierunek dalszych przemian kulturowych i narodowościowych. Dzisiaj ewolucja tamtejszego Kościoła katolickiego obrządku zachodniego jest oparta na języku rosyjskim, a to w dużej mierze pozostaje zasługą Polaka – o. Grzegorza Ciorocha.

Refleksje poczynione w niniejszym artykule pozwalają szerzej spojrzeć na procesy językowe, które aktualizują się także w licznych przekładach z języka polskiego na język rosyjski, realizowanych w założonym przez polskiego franciszkanina wydawnictwie. Jego wielką zasługą jest to, że potrafił zachować idealny balans między językiem polskim a rosyjskim w życiu rosyjskiej społeczności katolickiej. Z jednej strony wykazywał postawę szacunku do języka polskiego i polskiej kultury, ponieważ odegrały one ogromną rolę w kształtowaniu się Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego na terenie Rosji, a z drugiej – świadectwo życia o. Grzegorza świadczy o tym, że Kościół katolicki w Rosji w swej misji powinien być uniwersalny, uwzględniać interesy wszystkich swoich członków i grup narodowościowych, a także osadzony w rzeczywistości i kulturze, w której żyją wierni.

[51] M. WIDEŁ-IGNASZCZAK, *Przekaz leksyki religijnej*, s. 169.

Ojciec Grzegorz Cioroch doskonale wypełnił misję odbudowy Kościoła katolickiego w Rosji po upadku ZSRR, z poszanowaniem wszystkich grup narodowościowych. Można stwierdzić, że był godnym naśladowcą św. Maksymiliana Marii Kolbego.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prywatne autora

Korespondencja z Igorem Baranowem – wiadomość e-mail do Małgorzaty Wideł-Ignaszczak od Издательство Францисканцев [Izdatel'stvo Frantsiskantsev] franmosc@df.ru (13 czerwca 2019). *Rosyjska Encyklopedia Katolicka – Przestrzeń duchowej wymiany Wschodu i Zachodu*.

Korespondencja z Igorem Baranowem – wiadomość e-mail do Małgorzaty Wideł-Ignaszczak od Издательство Францисканцев [Izdatel'stvo frantsiskantsev] franmosc@df.ru (12 czerwca 2019). *Refleksje tłumacza*.

Maszynopis – *Римский Миссал. Missale Romanum* (Первая редакция), Москва: Издательство Францисканцев [*Rimskiy Missal. Missale Romanum* (Pervaya redaktsiya) [Moskva: Izdatel'stvo frantsiskantsev] 1998 (dar ojca Innokentia Pawłowa – członka Komisji Liturgicznej).

Opracowania

Баранов И., *Церох Григорий,* [в:] *Католическая Энциклопедия*, гл. ред. В. Задворный, т. V, Москва: Издательство Францисканцев [BARANOV I., *Tserokh Grigoriy*, [v:] *Katolicheskaya Entsiklopediya*, gl. red. V. Zadvornyy, t. V, Moskva: Izdatel'stvo Frantsiskantsev] 2013, s. 158-160.

Chudzicka M., *Powiedz mi prawdę o sobie: historia życia i śmierci niezwykłego zakonnika: o. Grzegorz Cioroch – syn ziemi świętokrzyskiej, franciszkanin, pierwszy kustosz Kustodii Rosyjskiej, godny uczeń św. Maksymiliana*, Pelplin 2021.

Dębiński J., *Kościół katolicki w Rosji,* „Studia Włocławskie" 14(2012), s. 472-487.

Дубинин Н., Баранов И., *Францисканцы*, [в:] *Католическая Энциклопедия*, гл. ред. В. Здворный, т. IV, Москва: Издательство Францисканцев [Dubinin N., Baranov I., *Frantsiskantsy*, [v:] *Katolicheskaya Entsiklopediya*, gl. red. V. Zadvornyy, t. IV, Moskva: Izdatel'stvo frantsiskantsev] 2011, s. 1867-1883.

Dzwonkowski R., *Odrodzenie się Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w ZSRR*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 213-257.

Dzwonkowski R., *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR po 1918 r. Zarys problematyki*, [w:] *Odrodzenie Kościoła katolickiego w byłym ZSRR. Studia historyczno-demograficzne*, red. E. Walewander, Lublin 1993, s. 81-98.

Dzwonkowski R., *Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków w krajach byłego ZSRR,* „Przegląd Wschodni" 5(1998), z. 2 (18), s. 281-292.

Dzwonkowski R., *Od Kościoła polskiego do Kościoła Polaków na Wschodzie?*, „Sympozjum" 3(1999), nr 1(4), s. 61-78.

Dzwonkowski R., *Język polski w kościele katolickim na Wschodzie. Przemiany i problemy*, „Przegląd Polonijny" 27(2001), z. 4(101), s. 68.

DZWONKOWSKI R., *Religia i Kościół katolicki w ZSRR oraz w krajach i na ziemiach okupowanych 1917-1991. Kronika*, Lublin 2010.

DZWONKOWSKI R., *Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie (1939-2011)*, Toruń 2011.

HLEBOWICZ A., *Kościół odrodzony. Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992*, Gdańsk 1993.

KOLLER S., *Odrodzenie Kościoła katolickiego na Syberii*, Kraków 2001.

MAJDOWSKI A., *Kościół katolicki w Cesarstwie rosyjskim. Syberia. Daleki Wschód. Azja Środkowa*, Warszawa 2001.

NAPIÓRKOWSKI S.C., *Lublin i Moskwa – dwie Encyklopedie Katolickie (jedna nagroda „Tolerancja" 2014)*, „Studia Leopoliensia" 9(2016), s. 225-233.

Несколько слов о Францисканцах, ред. Н. Дубининн, Г. Церох, Москва: Издательство Францисканцев [*Neskol'ko slov o Frantsiskantsakh*, red. N. Dubinin, G. Tserokh, Moskva: Izdatel'stvo Frantsiskantsev] 1996.

PAWEŁCZYK-DURA K., *Polski wkład w Duszpasterstwo Polaków w Federacji Rosyjskiej. Trudna przeszłość,* „Collectanea Theologica" 87 (2017), nr 2, s. 198-2012.

PIKUS T., *Katolik w Rosji*, Warszawa 2003.

Католическая Церковь накануне революции 1917 года. Сборник документов, ред. М. Радван, Люблин: Научное общество Католического университета в Люблине [*Katolicheskaya Tserkov' nakanune revolyutsii 1917 goda. .Sbornik dokumentov*, red. M. Radvan, Lyublin: Nauchnoye Obshchestvo Katolicheskogo Universiteta v Lyubline] 2003.

ROBERSON R.R., *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*, przeł. K. Bielawski i D. Mionskowska, Kraków 2005.

RUTKOWSKI K., *Leksyka konfesyjna w języku rosyjskim okresu radzieckiego*, Białystok 2007.

SHREIDER Y., *Russian Catholicism,* „Religion, State and Society" 24(1996)1, s. 55-62. URL: https://doi.org/10.1080/09637499608431725 [dostęp: 5.01.2024].

ЛИТУРГИЧЕСКАЯ КОМИССИЯ АПОСТОЛЬСКОЙ АДМИНИСТРАТОРЫ ДЛЯ КАТОЛИКОВ ЛАТИНСКОГО ОБРЯДА ЕВРОПЕЙСКОЙ ЧАСТИ РОССИИ, *Словарь литургических терминов*, Санкт-Петербург: Издательство Высшей Духовной Семинарии „Мария – Царица Апостолов" [LITURGICHESKAYA KOMISSIYA APOSTOL'SKOY ADMINISTRATORY DLYA KATOLIKOV LATINSKOGO OBRYADA YEVROPEYSKOY CHASTI ROSSII, *Slovar' liturgicheskikh terminov*, Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Vysshey Dukhovnoy Seminarii „Mariya – Tsaritsa Apostolov"] 1996.

SZUBA Z., *Katolicy obrządku łacińskiego i Polacy w ZSRR – stan obecny*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 259-292.

ŚWIDNICKI J., *Kościół katolicki na terenie Syberii i Azji Środkowej*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 299-303.

WALEWANDER E., *Problemy duszpasterskie w Kościele na terenie byłego ZSRR*, [w:] *Materiały XV Sesji Stałej Kardynałów i Arcybiskupów i Biskupów Polskich*. Fundacja Jana Pawła II. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu, Rzym 1994, s. 49-58.

WALEWANDER E., *Katolicyzm na wschód od Bugu. Fakty i nadzieje*, Nakło n/Notecią 1998.

WIDEŁ-IGNASZCZAK M., *Przekaz leksyki religijnej z języka polskiego na rosyjski*, Lublin 2017.

WERTH J., *Świadectwo wiary niemieckich katolików w Rosji,* [w:] *Świadectwo Kościoła katolickiego w systemie totalitarnym Europy Środkowo-Wschodniej. Księga Kongresu Teologicznego Europy Środkowo-Wschodniej KUL 11-15 sierpnia 1991*, red. J. Nagórny, Lublin 1994.

WRÓBEL J., *Polityka ZSRR wobec Kościoła katolickiego w latach 1917-1939*, [w:] *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991, s. 85-109.

ZADWORNY W., *Rosyjska Encyklopedia Katolicka*, [w:] *Leksykografia chrześcijańska na progu trzeciego tysiąclecia*, red. B. Migut, Lublin 2002.

ЗАДВОРНЫЙ В.Л., ЮДИН А.В., *История Католической Церкви в России. Краткий очерк*, Москва: Издание колледжа католической теологии имени св. Фомы Аквинского [ZADVORNYY V.L., YUDIN A.V., *Istoriya Katolicheskoy Tserkvi v Rossii*, Moskva: Izdaniye kolledzha katolicheskoy teologii imeni sv. Fomy Akvinskogo] 1995.

Prasa

„Брат Солнце. Твой Благовестник", Издательство Францисканцев [„Brat·Solntse. Tvoy Blagovestnik", Izdatel'stvo frantsiskantsev] 1(2007), nr 5.

„Твой Благовестник". Специальный выпуск, Издательство Францисканцев [„Tvoy blagovestnik". Spetsial'nyy vypusk, Izdatel'stvo Frantsiskantsev] 2 (2005).

ХРУЛЬ В., *„Ксёндз в костёле" или „священник в храме"? СМИ как фактор маргинализации Католической Церкви в России*, „Свет Евангелия" [KHRUL' V., *„Ksëndz v kostële" ili „svyashchennikv khrame"? SMI kak faktor marginalizatsii Katolicheskoy Tserkvi v Rossii*, „Svet Yevangeliya"] 34 (518) 2005, https://www.procatholic.ru/katoliki-v-rossii/chto-o-nas-govoryat/86-pressa/123-ksjondz-v-kostjole-ili-svyashchennik-v-khrame [dostęp: 5.01.2024].

Źródła internetowe

30th Anniversary of the Founding of the Franciscan Publishing House in Russia, https://www.ofmconv.net/en/30-anni-della-casa-editrice-francescana-in-russia/ [dostęp: 10.02.2024].

CHUDECKI T., *Przyjaciel wspomina o. Grzegorza Ciorocha* (17.07.2021), https://www.noweteraz.pl/blog/tadeusz-chudecki-o-powiedz-mi-prawde-o-sobie/ [dostęp: 10.02.2024].

http://www.odinblago.ru/pravosl_enciklop2/ *Полный православный богословский энциклопедический словарь*, Москва: Издательство П.П. Сойкина [*Polnyy pravoslavnyy bogoslovskiy entsiklopedicheskiy slovar'*, Moskva: Izdatel'stvo P.P. Soykina] 1913.

https://catholic-russia.ru/history/timeline/ [dostęp: 7.02.2024].

https://www.ofmconv.net/en/russia-20-anniversario-della-custodia-generale/ [dostęp: 5.03.2022].

Piąta rocznica tragicznej śmierci O. Grzegorza Ciorocha, franciszkanina, https://www.zycieza konne.pl/download/biuletyn/2009/Biuletyn%20Tygodniowy%20CIZ%2021-2009.pdf [dostęp: 10.02.2022].

STECKIEWICZ A., *Wyższe Seminarium Duchowne w Sankt Petersburgu, Komunikat na Sesji naukowej: „Kościół Katolicki w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej w okresie przemian społeczno-politycznych" na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego 20 maja 2010 r.,* https://www.google.pl/search?q=Wy%C5%BCsze+Seminarium+Duchowne+w+Sankt+Petersburgu.+Komunikat+na+Sesji+naukowej:+%E2%80%9EKo%C5%9Bci%C3%B3%C5%82+Katolicki+w+wybranych+krajach+Europy+%C5%9ArodkowoWschodniej+w+okresie+przemian+spo%C5%82eczno%20politycznych%E2%80%9D+na+Wydziale+Teologicznym+Uniwersytetu+Szczeci%C5%84skiego+20+maja+2010+r.+&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=Hk7dVoXkGMeqUYrAs5gN#vhid=zephyr:0&vssid=atritem-https://old.catholic.by/2/images/stories/files/doc/2010-05-19-steckiewicz-daklad-wds-sankt-pietiarb.doc [dostęp: 7.02. 2022].

TARIVERDIEVA M., *30th Anniversary of the Founding of the Franciscan Publishing House in Russia, April 19, 2024,* https://www.ofmconv.net/en/30-anni-della-casa-editrice-francescana-in-russia/ [dostęp: 20.04.2024].

ЗАЙЦЕВА Ю., *25-летие Издательства францисканцев отметили в Москве* [ZAYTSEVA YU., *25-letiye Izdatel'stva frantsiskantsev otmetili v Moskve*], https://www.blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=4&id=81576 [dostęp: 10.02.2024].

Онлайн-версия печатного альманаха «Брат Солнце», учрежден Католическим Орденом Францисканцев в России [*Onlayn-versiya pechatnogo al'manakha «Brat Solntse», uchrezhden Katolicheskim Ordenom Frantsiskantsev v Rossi*], http://bs.francis.ru/ [dostęp: 10.02.2024].

Отец Григорий Церох, Жизнь на пороге вечности [*Otetsgrigoriy Tserokh, Zhizn' na poroge vechnosti*], http://bs.francis.ru/wp-content/uploads/2018/02/BS5-6-light.pdf [dostęp: 10.02.2024].

OJCIEC GRZEGORZ CIOROCH OFMConv (1962-2004) POLAK NA ROSYJSKIEJ ZIEMI W SŁUŻBIE ODRODZENIA KATOLICKIEGO JĘZYKA ROSYJSKIEGO

Streszczenie

Artykuł prezentuje krótką biografię polskiego franciszkanina o. Grzegorza Ciorocha OFMConv (1962-2004), którego postać jest związana z troską o rozwój katolicyzmu w Rosji. Zginął tragicznie pod Kobryniem na Białorusi. Ojciec Cioroch roztaczał opiekę nad Polonią w Moskwie, przyciągając liczne powołania. Był pierwszym kustoszem franciszkańskiej Kustodii Rosyjskiej, wielkim misjonarzem Rosji, gdzie od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku przy wsparciu arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza współtworzył pierwsze katolickie seminarium duchowne Maryja Królowa Apostołów. Odegrał ważną rolę w odzyskaniu katedry w Moskwie. Odnotował wielkie zasługi również na polu wydawniczym oraz w rozwoju katolickiego języka rosyjskiego. Wówczas dla potomków Polaków w Rosji nie zawsze język polski był zrozumiały, więc powstała konieczność zapewnienia literatury religijnej, liturgicznej i teologicznej w języku rosyjskim. Zakonnik w 1994 r. założył w Moskwie katolickie Wydawnictwo Ojców Franciszkanów. Dzięki jego staraniom rozpoczęto pracę nad redakcją pięciotomowej rosyjskiej *Encyklopedii Katolickiej*, redagowanej w ścisłej współpracy z uczonymi z zagranicy, w tym z Polski. W procesie tworzenia tego dzieła oraz tłumaczenia m.in. *Mszału rzymskiego* i *Brewiarza* następowała normatywizacja katolickiego języka religijnego w Rosji.

Słowa kluczowe: o. Grzegorz Cioroch OFMConv; Wydawnictwo Ojców Franciszkanów w Moskwie; rosyjska *Encyklopedia Katolicka*; katolicyzm w Rosji; język religijny w Rosji

FRIAR GRZEGORZ CIOROCH OFMConv (1962-2004): A POLISH MAN ON RUSSIAN SOIL IN THE SERVICE OF THE REVIVAL OF THE CATHOLIC RUSSIAN LANGUAGE

Summary

This article presents a short biography of the Polish Franciscan Friar Grzegorz Cioroch, OFM Conv (1962-2004), whose figure is linked to the concern for the development of Catholicism in Russia. He died tragically near Kobryn in Belarus. Frair Cioroch spread his care for the Polish

community in Moscow, attracting numerous vocations. He was the first Custos of the Franciscan Russian Custody, a great missionary to Russia, where from the early 1990s, with the support of Archbishop Tadeusz Kondrusiewicz, he co-founded the first Catholic seminary 'Mary Queen of Apostles'. He played an important role in the recovery of the cathedral in Moscow. He also had impressive merits in the field of publishing and in the development of the Catholic Russian language. At that time, the Polish language was not always understood by the descendants of Poles in Russia, so the need arose to provide religious, liturgical and theological literature in Russian. The friar founded the Catholic Franciscan Publishing House in Moscow in 1994. Thanks to his efforts, work began on the editing of the five-volume russian *Catholic Encyclopaedia*, edited in close collaboration with foreign scholars, including those from Poland. In the process of compiling this work and translating, among other things, the *Roman Missal* and the *Breviary*, a normativisation of the Catholic religious language in Russia was taking place.

Keywords: Friar Grzegorz Cioroch OFMConv; the Franciscan Publishing House in Moscow; russian *Catholic Encyclopedia*; Catholicism in Russia; religious language in Russia